

Федорова М., Катруша І. Особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: зб. наукових праць: в 2-х ч. 2022. Ч.2. С. 6-9.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Марія Федорова, канд. педагогічних наук, доцент

*Ірина Катруша, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Актуальність проблеми. Необхідність розвитку умінь діалогічного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку визначається вимогами Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, програм розвитку дітей раннього і дошкільного віку. Уміння вступати в діалог, підтримувати його – одне з найважливіших комунікативних умінь, яке істотно впливає на психічний і соціальний розвиток дитини, сприяє формуванню особистості дитини в цілому.

Мета статті. Проаналізувати особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «зв'язне мовлення» включає діалогічну і монологічну форми мовлення. О.Лурія, С.Рубінштейн, В.Глухів вважають, що діалогічна форма мовлення, в якій беруть участь два або більше співрозмовника, первинна за своїм походженням у порівнянні з монологічною.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови діалог визначається як розмова між двома або кількома особами [3]. подібне визначення ми зустрічаємо і в Українській літературній енциклопедії: діалог – це розмова, ряд висловлювань двох або більше осіб на певну тему. Для діалогу властиве, що одна особа може виступати як суб'єкт мовлення і як адресат висловлювання іншого співрозмовника. Отже, діалогічне мовлення складається з обміну репліками; на його зміст, структуру впливає безпосереднє сприйняття; учасники діалогу стимулюють активність один одного.

Як правило, репліки в діалозі несамотійні, незакінчені, на відміну від монологу. Ситуації діалогів відрізняються природністю, багато в чому ситуативні, переважно спонтанні. Діалог в цілому можна розцінювати як єдине текстове висловлювання: він малозрозумілий за змістом окремих реплік, може бути зрозумілий тільки цілком або в складі декількох реплік.

Структура діалогу являє собою обмін репліками. Виділяють такі різновиди побудови діалогічних реплік: питання – відповідь; додавання до першої репліки чи пояснення; згода чи заперечення; форми мовного етикету,

(наприклад, привітання). Кожна репліка може розглядатися як ступінь до продовження діалогу та умова його продовження. Так, М. Львів пише: «Можна припустити, що діалог був первинною формою мовлення. У діалозі чітко простежуються, проглядаються складові акту мовлення – мотив, цілі, а також паралінгвістичні засоби». Мовленнєвий склад реплік, на думку вченого, націлений на сприйняття, на активізацію співрозмовника: у діалозі помітні елементи розмовного стилю, еліптичні конструкції, звернення, вигуки та запитання, багата палітра інтонацій. У той самий час помітна економія мовних засобів. Оскільки діалогічне мовлення, як правило, завчасно не підготовлене і не відкориговане, спостерігається висока ймовірність невдалого підбору слів, помилки, порушення літературної норми. Діалог характеризується широким використанням повторів, вигуків, лексики розмовного стилю, недомовленості, а його експресивність діалогу та художні можливості широко використовуються у літературних творах [2].

У працях О. Ушакової відзначається, що оволодіння зв'язним монологічним висловлюванням є найвищим досягненням мовленнєвого розвитку дошкільника. Так само автор стверджує, що діалогічне мовлення є первинною формою спілкування, яка складається з обміну репліками, відповідей на питання і супроводжується жестами та мімікою. Діалогу властиве почергове висловлювання ораторів на задану тему.

У своїх дослідженнях О.Ушакова та О.Струніна відзначають, що дошкільники використовують простий вид діалогічного мовлення «питання – відповідь», а в побудові речень допускають багато помилок. Поступово діти дошкільного віку при висловлюванні своїх думок починають використовувати складні речення розгорнутого характеру, починають складати висловлювання розповідного і описового характеру [4, с. 189].

Н.Стародубова відзначає, що у молодшому дошкільному віці дитина починає краще розуміти мову дорослих, починає використовувати поширені речення, спостерігається збільшення словникового запасу. Найчастіше використовується діалогічне мовлення, яке пов'язане з практичними діями дітей. Мовлення представляє собою звертання до того, з ким спілкується в даний момент дитина, воно є виразом прохання, допомоги, або відповіддю на питання дорослого. Діти цього віку часто вдаються до використання жестів, міміки, інтонації. Мовлення трирічної дитини є ситуативним: зміст висловлювання можливо зрозуміти лише у зв'язку з ситуацією, що склалася.

Проте поступово після трьох років починає відбуватися відділення мови від безпосереднього практичного досвіду. З'являється планувальна функція мови та нові для дітей види мовлення: мовлення–інструкція, спрямоване на повідомлення правил гри учасникам; мовлення–повідомлення, яке допомагає дитині передати свої враження та переживання. Таким чином, дошкільники опановують нову форму мовлення – монологічне, контекстне.

Діалогічне мовлення молодших дошкільників тісно пов'язано з їх безпосереднім досвідом. Діти, як правило, використовують неповні речення, що можуть складатися тільки з присудка; назви предметів замінюються займенниками. Необхідно відзначити, що при використанні простої форми діалогу «питання – відповідь», дошкільник часто відволікається від теми діалогу, переходить на обговорення питань, які його ситуативно зацікавили.

Перші діалоги молодших дошкільників, як правило, складаються з двох-трьох фраз, при цьому спостерігається багато помилок в узгодженні слів, побудові поширених речень, оскільки діти починають оволодівати умінням правильно викладати свої думки.

На початку середнього дошкільного віку діти вже активно підтримують діалог, можуть включатися у колективну бесіду, збільшується кількість складносурядних і складнопідрядних речень у діалогах, хоча ці вміння нестійкі. Серед труднощів, з якими зустрічаються дошкільники, можна виділити такі: дітям ще важко підібрати факти для своїх висловлювань, правильно сформулювати питання, доповнити відповідь співрозмовника; речення в репліках часто пов'язані формально за допомогою слів «ще», «потім»; може спостерігатись порушення логіки в поданні інформації [1, с. 31].

О.Бізікова пропонує використовувати різні види ігор при навчанні дітей діалогічному мовленню: ігри-інсценування, режисерські, дидактичні та рухливі ігри, ігри з готовими діалогічними текстами, а також ігри, у ході яких ці тексти створюються самими дітьми. Перевагою ігор є те, що вони створюють сприятливий емоційний фон, необхідний для організації освітнього процесу. Послідовність використання ігор має узгоджуватись з етапами розвитку мовленнєвих умінь: від сприйняття і запозичення мовленнєвих форм до самостійного їх використання у різних умовах спілкування. Це визначає етапи роботи із дітьми.

На початку роботи з дітьми основним завданням вихователя є збагачення мовного досвіду дітей різноманітними видами діалогічних реплік. Механізмом засвоєння діалогічних реплік є здатність дошкільників до наслідування. Загальновідомо, що діти запозичують ті мовні зразки, які найчастіше чують. Саме тому важливо забезпечити багаторазове сприйняття дітьми різноманітних діалогічних реплік.

Пізніше вихователем використовуються ігри, в яких дошкільники оперують не лише заученими (репродуктивними) репліками, а й самостійно побудованими (продуктивними). Такі види театральних ігор, в яких використовується переказ за ролями, інсценування прозових літературних творів та режисерські ігри за мотивами творів, використовуються для поступового переходу дітей від використання готових реплік до побудови своїх.

На третьому етапі використовуються ігри, які спонукають дітей до самостійної побудови діалогічних реплік. Це словесні ігри телефонні ігри-імпровізації, творчі ігри (театралізовані та режисерські). Особливу роль відіграють словесні ігри, оскільки вони дозволяють педагогу спрямувати мовленнєву активність дітей. Закріплення умінь дітей ставити запитання та відповідати на них відбувається в іграх «Так і ні», «Заборонені слова» тощо.

Висновки. У молодшому дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток діалогічного мовлення дітей. Ефективність цього процесу залежить від включеності дитини в ігрову діяльність з однолітками, включеності в спільну діяльність з дорослими, від грамотно організованого навчання дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Алексеева М. М. Взаимосвязь задач речевого развития детей на занятиях. М. : «Академия», 2003. С. 27-43.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.-704 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005., 1728 с.
4. Ушакова О. С., Струнина Е. М. Методика развития речи детей дошкольного возраста М. : Владос, 2004. 287 с.